

หลวงปู่จุม พนฺธุโล

โดย ผู้จัดการออนไลน์ 2 ตุลาคม 2545 15:51 น.

หลวงปู่จุม พนฺธุโล

วัดโพธิสมภรณ์ อ.เมือง จ.อุดรธานี

ชาติกำเนิด และชีวิตปฐมวัย

ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ มีนามเดิมว่า จุม จันทรวงศ์ เกิดเมื่อวันที่ พุทฺหฺสพดี ที่ 24 เมษายน พ.ศ.2431 ตรงกับวันขึ้น 6 ค่ำเดือน 6 ปีชวด สัมฤทธิศก จุลศักราช 2450 เป็นบุตรคนที่ 3 (ในจำนวน 9 คน) ของ นายคำสิงห์ และนางเขียว จันทรวงศ์ มีอาชีพทำนาทำไร่ ชาติภูมียู่บ้านท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

เด็กชายจุม จันทรวงศ์ เป็นผู้มีอุปนิสัยดี สนใจในการทำบุญทำกุศล ตั้งแต่เป็นเด็ก ชอบติดตามบิดามารดาหรือคุณตาคุณยายไปวัด ได้มีโอกาสพบเห็นพระสงฆ์เป็นประจำ เมื่ออายุครบเกณฑ์เข้าเรียนหนังสือ ก็ไปเข้า โรงเรียนวัดศรีเทพ ประดิษฐานราม อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม จนจบหลักสูตรประถมศึกษาบริบูรณ์ ในสมัยนั้น

ชีวิตสมณะ การแสวงหาธรรม และปฏิบัติ

ต่อมาเมื่อเด็กชายจุม จันทรวงศ์อายุได้ 12 ปี บิดามารดาประสงค์จะให้ลูกชายได้บวชเรียนในพุทธศาสนา จึงได้จัดการให้เด็กชายจุมได้บรรพชาเป็นสามเณร ในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.1442 ตรงกับวันอาทิตย์ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 1 (เดือนอ้าย) ปีกุน โดยมี พระครูขันธ ขนฺติโก วัดโพนแก้ว ตำบลท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านพระครูเหล่า วัดโพนแก้ว เป็นพระอาจารย์ ผู้ให้ไตรสรณคมน์และศีล ท่านพระครูสีดา วัดโพนแก้ว เป็นพระอาจารย์ผู้ให้โอวาทและอบรมสั่งสอนความรู้ทางหลักธรรม

เมื่อบวชเป็นสามเณรแล้ว ท่านได้อยู่จำพรรษา ณ วัดโพนแก้ว และได้ศึกษาเล่าเรียนปริยัติธรรม รวมทั้งระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีของ วัดโพนแก้วเป็นเวลา 3 ปี

การศึกษาเล่าเรียนของพระสงฆ์ในสมัยนั้นเป็นการเรียนอักษรสมัย คือ อักษรขอม อักษรธรรม และภาษาไทย สามเณรจุม จันทรวงศ์ มีความสนใจในการศึกษา เล่าเรียน สามารถเขียนอ่านได้อย่างคล่องแคล่ว มีสติปัญญาเฉียบแหลม จนเป็นที่รักใคร่ ของครูบาอาจารย์ นอกจากนี้ ท่านยังได้ฝึกหัดเทศน์มหาชาติ (เวสสันดรชาดก) เป็นทำนองภาคอีสาน ปรากฏว่า เป็นที่นิยมชมชอบของบรรดาญาติโยมทั้งบ้านใกล้ และบ้านไกล

ต่อมาในปี พ.ศ.2445 สามเณรจุม จันทรวงศ์ ได้ย้ายไปอยู่วัดอินทร์แปลง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เพื่อศึกษาเล่าเรียน พระธรรมวินัย ให้เข้าใจอย่างถ่องแท้และจะได้เป็นปัจจัยสำคัญในการศึกษาหลักธรรมชั้นสูง สืบต่อไป แต่ท่านก็อยู่จำพรรษาที่วัดอินทร์แปลงได้เพียงปีเดียว ในปี พ.ศ.2446 ท่านพระอาจารย์จันท์ เขมियो ซึ่งต่อมาเป็น "พระเทพสิทธิศาสตร์" และเป็นพระอาจารย์สามเณรจุม ท่านมีจิตใจมุ่งมั่นที่จะบำเพ็ญสมณธรรมตามหลักของไตรสิกขาและมีความสนใจเรื่องการปฏิบัติกรรมฐาน เป็นพิเศษ ท่านพระอาจารย์จันท์ เขมियो จึงปรารภกับหมู่คณะและสานุศิษย์ว่าจะเดินทางไปกราบขออุบายธรรมปฏิบัติจากพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายสมณกรรมฐาน คือ พระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล และ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ดังนั้น สามเณรจุมและหมู่คณะจึงได้ติดตามพระอาจารย์จันท์ เขมियो เดินทางออกจากจังหวัดนครพนม มุ่งสู่จังหวัดอุบลราชธานี

คณะพระอาจารย์จันท์และลูกศิษย์ออกเดินทางรอนแรมไปตามป่าดงพงไพร พักไปเรื่อยๆ เมื่อผ่านหมู่บ้าน เนื่องจากการเดินทางในสมัยนั้นยากลำบากเต็มทน นอกจากต้องเดินทางด้วยเท้าเปล่าแล้ว ยังต้องผ่านป่าดงหนาทึบ และบางตอนเป็นภูเขาสูงชันบางตอนเป็นหุบเหวลึกต้องหาทางหลีกเลี่ยงวกไปวนมา จึงทำให้การเดินทางล่าช้าเมื่อไปถึงจังหวัดอุบลราชธานี พระอาจารย์จันท์ เขมियो ได้นำคณะศิษย์เข้ากราบนมัสการพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล และพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ณ สำนักวัดเลียบ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และได้ฝากถวายตัวเป็นศิษย์ เพื่อศึกษาข้อวัตรปฏิบัติและแนวกรรมฐาน

ตลอดเวลา 3 ปี ที่อยู่จำพรรษา ณ วัดเลียบ จังหวัดอุบลฯ สามเณรจุม จันทรวงศ์

ได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระอาจารย์ใหญ่ทั้งสองท่านเป็นอย่างดี จนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัตรปฏิบัติ จากและแนวทางเจริญกรรมฐานเป็นที่น่าพอใจ เพราะอาศัยเมตตาจิต และโอวาทานุสาสนีจากพระอาจารย์ใหญ่ทั้งสอง จึงทำให้อุปนิสัยของสามเณรจุม ยึดมั่นในพระธรรมวินัยประพฤติดีปฏิบัติชอบสร้างสมบารมีเรื่อยมา จนได้เป็นพระมหาเถระผู้มีชื่อเสียงโด่งดังและเป็นปูชนียบุคคลของชาวอีสานในกาลต่อมา

ภายหลังจากที่ได้ศึกษาธรรมปฏิบัติกรรมฐานกับพระอาจารย์เสาร์ และ พระอาจารย์มั่นเป็นเวลา 3 ปีแล้ว ในปี พ.ศ. 2449 ท่านพระอาจารย์จันทร์ เขมियो (พระเทพสิทธิอาจารย์) จึงได้กราบลาพระอาจารย์ใหญ่ทั้งสอง พากันพระภิกษุและสามเณรเดินทางกลับจังหวัดนครพนมอันเป็นที่ถิ่นมาตุภูมิ ในการเดินทางกลับนั้น ก็มีความยากลำบากเหมือนกับตอนเดินทางมา คือ ต้องเดินทางด้วยเท้า ไม่มียานพาหนะใดๆ ถนนก็ยังไม่มีความคึกคักมีแต่หนทางและทางเกวียนที่ลัดเลาะไปตามป่าตามดง เมื่อผ่านหมู่บ้านก็ปักกลดพักแรมเป็นระยะๆ หมู่บ้านละ 2 คืนบ้าง 3 คืนบ้าง ชาวบ้านรู้ข่าวก็พากันมาฟังธรรม โดยท่านพระอาจารย์จันทร์ เขมियो เป็นผู้แสดงธรรมโปรดญาติโยมทุกหมู่บ้านที่ผ่านเข้าไป ประชาชนเกิดศรัทธาปราศหะเป็นอย่างยิ่ง บางแห่งถึงกับนิมนต์คณะของพระอาจารย์จันทร์ให้พักอยู่หลายๆ วันก็มี

ครั้นถึงวันที่ 8 เดือนเมษายน พ.ศ.2449 ตรงกับวันอาทิตย์ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 5 ปีมะเมีย เป็นวันมหาฤกษ์ ที่คณะพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เดินทางเข้าเขตจังหวัดนครพนม ถึงบ้านหนองขุนจันทร์ ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองนครพนม จึงหยุดพักอยู่ที่นั่นก่อน พระยาสุนทรกิจจาร์ักษ์ เจ้าเมืองนครพนม ได้ทราบข่าวว่ามีพระผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพระอาจารย์เสาร์ และพระอาจารย์มั่น เดินทางมาถึงบ้านหนองขุนจันทร์ ก็เกิดความชื่นชมยินดีเป็นอันมาก จึงสั่ง ให้ข้าราชการทุกแผนกประกาศให้ประชาชนทราบ และจัดขบวนออกไปต้อนรับ โดยมีเครื่องประโคมต่างๆ มีฆ้องกลอง ปี่ พาทย์ เป็นต้น เมื่อไปถึง ท่านเจ้าเมือง ก็เข้ากราบนมัสการพระสงฆ์เหล่านั้นและนิมนต์ให้ขึ้นนั่งบนเสลี่ยงซึ่งมีชายฉกรรจ์แข็งแรง 4 คนหามแห่เข้าสู่เมืองนครพนมจนถึง วัดศรีชุมเมือง (วัดศรีเทพประดิษฐาราม) คณะสงฆ์ลูกศิษย์ของพระอาจารย์เสาร์ และพระอาจารย์มั่นก็ได้ปักหลักตั้งสำนักสงฆ์ ฝ่ายธรรมยุติกนิกายอยู่ ณ อารามแห่งนี้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เมื่อ พระยาสุนทรภักดีเจ้าเมืองนครพนม ได้ทราบข่าวว่ามีพระผู้ ประพฤติปฏิบัติชอบ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพระอาจารย์เสาร์ และพระอาจารย์มั่น เดินทางมาถึงบ้านหนองขุนจันทร์ ก็เกิดความชื่นชมยินดีเป็นอันมาก จึงสั่ง ให้ข้าราชการทุกแผนกประกาศให้ประชาชนทราบ และจัดขบวนออกไปต้อนรับ โดยมีเครื่องประโคมต่างๆ มีฆ้องกลอง ปี่ พาทย์ เป็นต้น เมื่อไปถึง ท่านเจ้าเมือง ก็เข้ากราบนมัสการพระสงฆ์เหล่านั้น และนิมนต์ให้ขึ้นนั่งบนเสลี่ยงซึ่งมีชายฉกรรจ์แข็งแรง 4 คนหามแห่เข้าสู่เมืองนครพนม จนถึง วัดศรีขุนเมือง (วัดศรีเทพประดิษฐาราม) คณะสงฆ์ลูกศิษย์ของพระอาจารย์เสาร์ และพระอาจารย์มั่นก็ได้ปักหลักตั้งสำนักสงฆ์ ฝ่ายธรรมยุตติกนิกายอยู่ ณ อารามแห่งนี้ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ต่อมาในปี พ.ศ.2450 ท่านพระอาจารย์จันทร์ เขมิโย (พระเทพสิทธิฯ จารย์) ได้พิจารณาเห็นว่า ลูกศิษย์ทั้ง 7 คนของท่านคือ สามเณรจุม จันทรวงศ์ สามเณรสังข์ สามเณรเกด สามเณรคำ นายสาร นายสอน และนายอินทร์ ทั้งหมดนี้เป็นผู้มีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์สมควรจะทำการอุปสมบทได้แล้ว ท่านพระอาจารย์จันทร์ จึงจัดเตรียมบริวารเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่ศิษย์แล้วพาคณะศิษย์ทั้ง 7 คน เดินทางจากเมืองนครพนม ไปยังเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี เพื่อเข้ารับการ อุปสมบทเป็นพระภิกษุสืบต่อไป

ในการเดินทางครั้งนั้น ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ได้เล่าไว้ว่า "เดินทางด้วยเท้าเปล่าจากเมืองนครพนมถึงหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี เป็นเวลา 15 วันเต็มๆ ไปถึงแล้วก็พักผ่อนกันพอสมควรวันอุปสมบทคือ วันที่ 9 เดือนมีนาคม พ.ศ.2450 ตรงกับวันจันทร์ ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 4 ปีมะแม ณ พัทธสีมาวัดมหาชัย ตำบลหนองบัวลำภู อำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี โดยมีท่านพระครูแสง ทุมมธโร วัดมหาชัย เป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านพระครูสีมา สีลสมฺปนฺโน วัดจันทาราม (เมืองเก่า) อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น เป็นพระกรรมวาจาจารย์และท่านพระอาจารย์จันทร์ เขมิโย (พระเทพสิทธิฯ จารย์) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า "พนฺธุโล" การอุปสมบทเสร็จสิ้นเมื่อเวลา 17.10 น."

หลังจากที่พระภิกษุจุม พนฺธุโล ได้อุปสมบทเรียบร้อยแล้ว พระอาจารย์จันทร์ เขมิโย ก็ได้นำคณะพระนวกะที่เป็นลูกศิษย์ เดินทางกลับจังหวัดนครพนม โดยผ่านเมืองอุดรธานี มุ่งสู่จังหวัดหนองคาย ลงเรือชะล่า ซึ่งพระยาสุนทรเทพสัจจา รัักษ์ เจ้าเมืองนครพนมจัดให้มารับที่จังหวัดหนองคาย ล่องเรือไปตามแม่น้ำโขงเป็นเวลา 12 วัน เต็มๆ ก็ถึงนครพนมจำพรรษาอยู่ที่วัดศรีเทพประดิษฐาราม (วัดศรีขุนเมือง) 1 พรรษา

ในปี พ.ศ.2451 พระภิกษุสามเณรจำนวน 5 รูป ได้แก่ 1. พระอาจารย์จันทร์ เขมิโย 2. พระภิกษุจุม พนฺธุโล 3. พระภิกษุสาร สุเมโธ 4. สามเณรจันทร์ มุตตะเวส และ 5. สามเณรทัศน์ ได้เดินทางเข้ากรุงเทพฯ เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ให้ความรู้ทางด้านนักธรรมและบาลีให้ดียิ่งขึ้น การเดินทางเข้ากรุงเทพฯ ในสมัยนั้นเต็มไปด้วยความลำบากอาศัยพ่อค้าหมูเป็นผู้นำทาง ผ่านจังหวัดสกลนคร ขึ้นเขาภูพาน และต้องนอนค้างคืนบนสันเขาภูพานถึง 2 คืน ผ่านจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัด ขอนแก่น อำเภอนบพ และหมู่บ้านต่างๆ จนถึง จังหวัดนครราชสีมาใช้เวลาเดินทาง ทั้งสิ้น 24 วัน เมื่อเดินทางถึงนครราชสีมา ก็ได้โดยสารรถไฟต่อเข้ากรุงเทพฯ เพราะในสมัยนั้นทางรถไฟมาถึงแค่โคราช ถึงกรุงเทพฯ แล้วได้ไปพักอยู่วัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งมี พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระสาสนโสภณ เป็นเจ้าอาวาส ท่านพระอาจารย์ จันทร์ เขมิโย ได้นำคณะเข้ากราบเรียน โดยนำจดหมายฝากจาก พระยาสุนทรเทพ กิจจาร์ักษ์ เจ้าเมืองนครพนมเข้าถวาย ท่านเจ้าคุณพระสาสนโสภณทราบเจตจำนงแล้ว ก็ได้รับพระภิกษุสามเณรทั้ง 5 รูปให้อยู่จำพรรษาที่วัดเทพศิรินทราวาส เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมสืบต่อไป

พระภิกษุจุม พนฺธุโล ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกนักธรรมและบาลี ณ สำนักวัดเทพศิรินทราวาส เป็นเวลาหลายพรรษา พระภิกษุจุมได้ตั้งใจ ศึกษาเล่าเรียนด้วยวิริยะและอุตสาหะ แม้จะทุกข์ยากลำบาก ก็อดทนต่อสู้เพื่อความ รู้ความก้าวหน้า ในที่สุดท่านก็สามารถสอบไล่ได้นักธรรมชั้นตรี และชั้นโท ต่อมาก็เรียนบาลีไวยากรณ์ และแปลธรรมบท สอบไล่ได้เปรียญธรรม 3 ประโยค จากความสำเร็จทางการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมนี้ พระมหาจุม พนฺธุโล จึงได้ รับแต่งตั้งเป็น พระครูฐานานุกรม ที่ "พระครูสังฆวุฒิกร" ซึ่งเป็นฐานานุกรมของ พระสาสนโสภณ (เจริญ ญาณวีโร)

ในปี พ.ศ.2448 ปีมะเส็ง เป็นปลายรัชสมัยรัชกาลที่ 5 พระยาศรีสุริยราชวรานุ
วัติ (โพธิเนตติโพธิ์) มีศักดิ์เป็นมหาอำมาตย์ตรี ซึ่งเป็นสมุหเทศาภิบาล มณฑลอุดรธานี
ได้จัดสร้างวัดขึ้นอีกแห่งหนึ่ง (นอกเหนือไปจากวัดมัชฌิมาวาส) ได้นิมนต์พระครูธรรม
วินยานุยุต เจ้าคณะเมืองอุดรธานี จาก วัดมัชฌิมาวาส มาเป็นเจ้าอาวาสวัดที่สร้างใหม่นี้
ต่อมาพระยาศรีสุริยราชวรานุวัติ ได้เข้ากราบทูลขอซื้อวัดใหม่ ต่อ พระเจ้าวรวงศ์เธอกรม
หลวงชินวราศิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า พระองค์ทรง ประทานนามว่า "วัดโพธิสม
ภรณ์" ให้เป็นอนุสรณ์แด่พระยาศรีสุริยราชวรานุวัติ (โพธิ เนตติโพธิ์) ผู้ก่อตั้งจำเดิมแต่
นั้นเป็นต้นมา

ต่อมา พ.ศ.2456 พระยาราชานุภูววิบูลย์ภักดี (อวบ เปาโรหิตย์) ดำรงตำแหน่ง
อุปราชมณฑลภาคอีสานและเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดรธานี ภายหลังได้เลื่อน
บรรดาศักดิ์เป็นพระยามุขมนตรีศรีสมุหพระนครบาล ได้พิจารณาเห็นว่า ภายในเขต
เทศบาลอุดรธานียังไม่มีวัดฝ่ายธรรมยุติกนิกาย สมควรจะจัดให้วัดโพธิสมภรณ์เป็นวัด
คณะธรรมยุติ และในขณะเดียวกันก็ขาดพระภิกษุผู้จะมาเป็นเจ้าอาวาส เนื่องจากเจ้า
อาวาสองค์ก่อน (คือ พระครูธรรมวินยานุยุต) ชราภาพมากและญาติโยมได้นิมนต์ให้
กลับไปอยู่บ้านเกิดเมืองนอนของท่าน คือ วัดศรีเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย ท่านพระยา
มุขมนตรีฯ (อวบ เปาโรหิตย์) จึงไปปรึกษาหารือกับพระศาสนโสภณ เจ้าอาวาสวัดเทพศิ
รินทราวาส กรุงเทพฯ และได้้นำความขึ้นกราบทูล พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหลวงชินว
ราศิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธเพื่อขอพระเปรียญธรรม 1 รูป จาก วัด
เทพศิรินทราวาส ไปเป็นเจ้าอาวาส วัดโพธิสมภรณ์

ท่านเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาส โดยบัญชาของสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ได้
คัดเลือกพระเปรียญธรรมผู้มีความรู้ความสามารถผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญาและจริยาและมี
ภูมิลำเนาอยู่ภาคอีสานปรากฏว่าพระครูสังฆวุฒิกกร (จุม พนธุโล น.ธ.โท. ป.ธ. 3)
ได้รับการคัดเลือก นับว่าเป็นผู้เหมาะสมที่สุดและเป็นที่พอใจของพระยามุขมนตรีฯ อีก
ด้วย เพราะท่านพระยาฯ มีความสนิทคุ้นเคยและเคยเป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงพระครู สังฆวุฒิ
กกร (จุม) มาก่อน

พระครูสังฆวุฒิกกร (จุม พนธุโล) อยู่จำพรรษาที่วัดเทพศิรินทราวาส เป็นเวลานาน

ถึง 15 ปี เมื่อได้รับพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชเจ้า และ พระสาสนโสภณ เช่นนั้น ก็มีความเต็มใจที่จะสนองพระเดชพระคุณอย่างเต็มที่ จึงอำลา วัดเทพศิรินทราวาสที่ท่านอยู่จำพรรษามานานถึง 15 ปี เดินทางสู่จังหวัดอุดรธานี ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ อันเป็นวัดของคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ตั้งแต่ปี พ.ศ.2466 เป็นต้นมา เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสในฐานะนักปกครองเป็นครั้งแรก พระครูสังฆวุฒิกร (จุม พนฺธุโล) ก็ได้เร่งพัฒนาวัดโพธิสมภรณ์ให้เจริญรุ่งเรือง ทั้งทางด้านศาสนาสถาน ศาสนศึกษา ศาสนนุคคลและศาสนธรรม

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) มีปฏิปทา อันน่าเลื่อมใส และควรยึดถือเป็นแบบอย่างเป็นเอกประการ ท่านได้อุทิศตนเพื่อทำงานเผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยภาระหน้าที่หลักที่ท่านถือเป็นธุระสำคัญมี 4 อย่าง ด้วยกัน คือ (1) การปกครอง (2) การศึกษา (3) การเผยแผ่ และ (4) การสาธารณูปการ

ด้านการปกครองนั้น ท่านถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเป็นผู้นำ จะเห็นได้จากที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์เป็นเวลา 39 ปี เป็นพระอุปัชฌาย์ 39 ปี เป็นผู้รักษาการเจ้าคณะมณฑลอุดรธานี 3 ปี เป็นเจ้าคณะมณฑลอุดรธานี 14 ปี เป็นสมาชิกสังฆสภา 17 ปี เป็นเจ้าคณะธรรมยุตผู้ช่วยภาค 3, 4 และ 5 รวม 12 ปี ท่านปกครองพระภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาด้วยหลักพรหมวิหารธรรม เป็นพระเถระที่เคร่งครัดในระเบียบวินัย ส่วนทางด้านการศึกษาพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระธรรมเจดีย์ ก็เอาใจใส่และให้การสนับสนุนด้วยดีตลอดมา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าท่านได้รับการฝึกอบรมสั่งสอนมาจากสำนักเรียนวัดเทพศิรินทราวาส อันเป็น ศูนย์กลางการศึกษาวิชาการทางพระพุทธศาสนา ท่านได้ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติ ธรรม ทั้งแผนกนักธรรมและแผนกบาลีและท่านเป็นครูสอนปริยัติด้วยตนเอง นับตั้งแต่ สมัยที่ท่านมาเป็นเจ้าอาวาสวัดโพธิสมภรณ์ใหม่ๆ จนทำให้วัดของท่านมีชื่อเสียงโด่งดัง มีพระภิกษุสามเณรสอบได้ทั้งนักธรรมและเปรียญธรรมปีละมากๆ

นอกจากการเอาใจใส่ในงานส่วนรวมแล้ว ท่านยังมีปฏิปทาทางด้านวัตรปฏิบัติ อันมั่นคงด้วยดีตลอดมา นั่นคือ (1) ฉันภัตตาหารมื้อเดียว หรือ ที่เรียกว่า "เอกาสนิ กัง

คะ" (2) ถือไตรจีวร คือ ใช้ผ้าเพียง 3 ผืน (3) ปฏิบัติสมถกรรมฐาน กำหนดภาวนา "พุทโธ" เป็นอารมณ์ (4) ปรรวาทความเพียร ขันเจริญ สมาธิภาวนา และ (5) เมื่อออกพรรษาปวารณาแล้ว ท่านก็ออกตรวจ การเดินทางไปเยี่ยมเยือนพระภิกษุสามเณรซึ่งอยู่ในเขตปกครองเป็นลักษณะการไปรดงค์ตลอดหน้าแล้ง

คุณงามความดีที่พระเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ได้บำเพ็ญมาด้วยวิริยะอุตสาหะทำให้พระเถระผู้ใหญ่มองเห็นความสำคัญและความสามารถของท่าน จึงได้ยกย่องเทิดทูนท่านไว้ในตำแหน่งทางสมณศักดิ์ตามลำดับดังนี้

พ.ศ.2463 เป็นพระครูฐานานุกรม ของ พระสาสนโสภณ (เจริญ ญาณวโร) ในตำแหน่ง พระครูสังฆวุฒิก

พ.ศ.2468 ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูสัญญาบัตรพัดยศ ที่ พระครูชินโนวาทธารง

พ.ศ.2470 ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระญาณดิลก

พ.ศ.2473 ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชเวที

พ.ศ.2478 ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพกวี

พ.ศ.2488 ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมเจดีย์

ธรรมโอวาท

พระเจ้าคุณพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) ได้แสดงความจริงใน

อารมณ์จิตของท่าน และหาวิธีระงับดับอารมณ์นั้น โดยไม่หลงไหลไปกับโลกธรรม
อุบายนั้นท่านได้แสดงไว้ว่า

"จิตเป็นธรรมชาติที่กวัดแกว่งคั่นรน กระสับกระส่าย แส่ไปตามอารมณ์ที่ใคร
พอใจในเบญจกามคุณ ถึงกระนั้นก็ให้มีทมะ คือความข่มจิตไว้ ไม่ให้ยินดียินดีร้ายไปตาม
อารมณ์ พร้อมทั้งมีสติระงับระคองยกย่องจิตตามอนรูปรสขันธ์ว่าได้ผล คือจิตสงบ
ระงับจากนิเวศูปกิเลสเป็นการชั่วคราวบ้าง เป็นระยะยาวนานบ้าง แต่ในบางโอกาสก็
ควบคุมได้ยาก ซึ่งเป็นของธรรมดาสำหรับปุถุชน ต่อจากนั้นก็ได้อากัปกิริยาทำจิตของตน
ให้รู้เท่าทันสภาวะธรรมนั้นๆ เพื่อป้องกันไม่ให้ตื่นเตนไปกับโลกธรรม แต่ว่าระงับได้ใน
บางขณะเช่น ความรัก ความชัง อันเป็นปฏิปักษ์ธรรมเป็นต้น เหล่านี้ยังปรากฏมีในตน
เสมอถึงกระนั้นก็ยังมีปริชาตราบอยู่เป็นนิตย์ว่า เป็น โลภียธรรมนำสัตว์ให้ท่องเที่ยวอยู่ใน
ในสังสารวัฏ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงได้ฝึกหัดคัตติสันยพยายามถอนตนออกจากโลภียธรรมตาม
ความสามารถ รู้สึกว่าสบายกายสบายใจอันแท้จริงธรรมนี้เกิดจากข้อวัตรปฏิบัติในการ
ละ พอใจยินดีอย่างยิ่งในความสงบ"

และอีกคราวหนึ่งท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ได้รับนิมนต์ให้ไปเทศน์โดยมีพระ
เถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งติดตามไปด้วย คือ พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน แห่งวัดป่า
บ้านตาด จ.อุดรธานี วันนั้นท่านได้แสดงธรรมไว้อย่างแยบคาย พอที่จะหยิบยกเอา
ใจความสำคัญมากกล่าวไว้ในที่นี้ดังต่อไปนี้:-

"จิตของพระอริยะเจ้าแยกอาการได้ 4 อาการคือ

อาการที่ 1 อโศก จิตของท่านไม่เศร้าโศก ไม่มีปริเทวนา การร้องไห้เสียใจ จิตใจ
ของท่านมีความสุขล้วนๆ ส่วนจิตใจของปุถุชนคนธรรมดายังหนาไปด้วยกิเลสเต็มไป
ด้วยความรัก ความโศกถูกความทุกข์ครอบงำ ความโศกย่อมเกิดจากรักเป็นเหตุ
เมื่อมีความรัก ก็มีความโศก ถ้าตัดความรักเสียแล้ว ความโศกจะมีแต่ที่ไหน

อาการที่ 2 วิรช จิตของพระอริยะเจ้าผ่องแผ้ว ปราศจากฝุ่น ไร้อุทเทสิ คือ ปราศจาก
ราคะ โทสะ และโมหะ คงจะมีแต่พุทธะคือ รู้ ตื่น เบิกบาน

อาการที่ 3 เขม จิตของพระอริยเจ้ามีแต่ความเกษมสำราญ เพราะปราศจากห้วง
น้ำไหลมาท่วมทันห้วงน้ำใหญ่เรียกว่า "โอฆะ" ไม่อาจจะท่วมจิตของพระอริยะเจ้าได้

อาการที่ 4 จิตของพระอริยะไม่หวั่นไหวไปตามอำนาจกิเลส ไม่ตกอยู่ในห้วง
แห่งอวิชชา จิตของพระอริยะมีแต่อาโลโก สว่างไสวแจ่มแจ้ง ธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เคย
พบเคยเห็นตั้งแต่ภพก่อนชาติก่อน และไม่เคยฟังจากใครคราวนี้ก็แจ่มแจ้งไปเลยเพราะ
ท่านตัดอวิชชาเสียได้"

ปัจฉิมบท

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์เป็นพระมหาเถระผู้มีบุญบารมีมากรูป
หนึ่ง มีคุณธรรมสูง มีวัตรปฏิบัติอันงดงามซึ่งพอที่จะนำมากล่าวได้ ดังนี้ 1. ธีโร เป็น
นักปราชญ์ 2. ปญฺโญ มีปัญญาเฉียบแหลม 3. พหุสฺสุโต เป็นผู้คนแก่เรียน 4. โชรฺยโห
เป็นผู้เอาจริงเอาจังกับฐานะทางพุทธศาสนา คือ คณฺฐุระและวิปฺสนาธุระ 5. สีลวา เป็นผู้
มีศีลวัตรอันดีงาม 6. วตฺวนฺโต เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งธุดงค์ วัตร 7. อริโย เป็นผู้ห่างไกลจาก
ความชั่ว 8. สุมฺโภ เป็นผู้มึปัญญาดี 9. ตาทิโส เป็นผู้มั่นคงในพระธรรมวินัยของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า 10. สปรฺปริโส เป็นผู้มึกาย วาจา และ ใจ อันสงบเยือกเย็น เป็น
สัตบุรุษ พุทธสาวก ผู้ควรแก่การกราบไหว้บูชาโดยแท้

ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) เริ่มอาพาธมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 จนถึง
เดือน มีนาคม พ.ศ.2505 คณะแพทย์โรงพยาบาลศิริราชได้ถวายการรักษา โดยการ
ผ่าตัดก้อนเนื้อออก รักษาจนหายเป็นปกติแล้วเดินทางกลับวัดโพธิสมภรณ์ จังหวัด
อุดรธานี ต่อมาปลายเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2505 ทางเริ่มอาพาธอีก คณะแพทย์ซึ่งมี
ศาสตราจารย์ นพ.อวย เกตุสิงห์ เป็นประธานได้นิมนต์ท่านเข้ารับการรักษาที่
โรงพยาบาลศิริราช ท่านเดินทางเข้ากรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2505 โดยมี
พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมฺปนฺโน ร่วมเดินทางไปด้วย

ศาสตราจารย์ นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ได้ถวายการรักษาด้วยการผ่าตัด ถุงน้ำดีมี
ก้อนเนื้อ 11 เม็ด อาการดีขึ้นเพียง 3 วัน ต่อจากนั้นอาการก็ทรุดลง ต้องให้ออกซิเจน

และน้ำเกลือ วันที่ 9 กรกฎาคม 2505 ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ ก็ถูกเวทนาอันแรง
กล้าครอบงำ แต่ท่านก็มีได้แสดงอาการใดๆ ให้ปรากฏ จนกระทั่งวันที่ 11 กรกฎาคม
2505 พระธรรมเจดีย์ก็ถึงแก่กรรมมรณภาพด้วยอาการอันสงบ เมื่อเวลา 15.27
นาฬิกา ณ โรงพยาบาลศิริราช ท่านได้ละสังขารอันไม่มี แก่นสารนี้ไป สิริรวมอายุได้
74 ปี 2 เดือน 15 วัน พรรษา 55